

17143

Vlaams Instituut voor de Zee
Flanders Marine Institute

1978

B. Wetsteyn

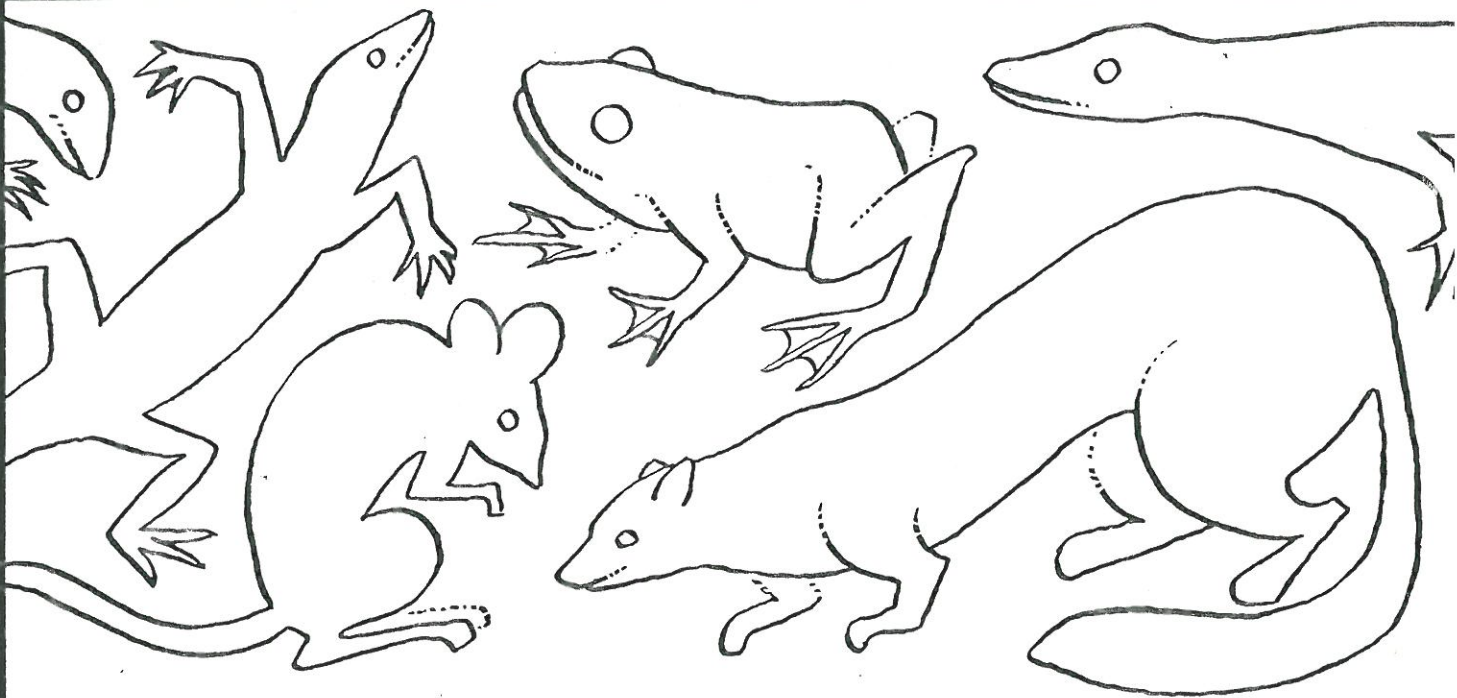
ZOOGDIEREN REPTIELEN AMFIBIËN

van

O.Z. VLAANDEREN

door

MARGA.BUISE & GEORGE M.P. SPONSELEE

118 p.

1978.

Vogelwacht Oost Zeeuws-Vlaanderen "De Steltkluut"
van Vollenhovenstraat 15, 4561 JJ Hulst.

Druk : Van Rijt, Kloosterzande.

Foto's : C.J. de Boer, Terneuzen.

B.M. Grootjans, Terneuzen.

H.J. van de Hoeven, Terneuzen.

M. de Lyon, Hulst.

Kaartwerk : Verspreidingskaarten: M.A. Buise.

Overige Kaarten : H.J. van de Hoeven, Tern.

Pentekeningen en omslag: G. van Avermaet, Oostakker.

Typewerk : M.A. Buise.

Adressen auteurs : M.A. Buise, Julianalaan 11, 4561 JA Hulst.

G.M.P. Sponselee, Saxhavenstraat 5, 4561 HB
Hulst.

VIII. PINNIPEDIA - ZEEROOFDIEREN.

1. GEWONE ZEEHOND *Phoca vitulina* (L.).

De zeehond was in vroegere jaren in de Zeeuwsche Wateren (o.a. de Westerschelde) een tamelijk algemene verschijning.

Door een aantal oorzaken is deze zogenaamde 'Delta' populatie vrijwel geheel gedecimeerd en is de zeehond een zeldzame gast geworden op de Westerschelde en verder stroomopwaards.

De oorzaken van deze achteruitgang zijn zeer verschillend.

- Als eerste hebben we de jacht. Tot 1961 stond er een premie op het leven van de zeehond vanwege schade welke toegebracht kon worden aan de visstand. Uiteraard werd ook gejaagd ten behoeve van de pels die veel geld opbracht.

- Ook verontreiniging is een factor die zeer zeker zal hebben meegewerkt aan de vermindering van deze soort. Door de sterk toegenomen bedrijvigheid op de Westerschelde bleven er nauwelijks rustige ligplaatsen over.

- Als laatste, maar mogelijk niet de minste oorzaak, moeten we de waterverontreiniging noemen met al zijn neveneffecten als directe aantasting van de huid (bv. door olie), indirecte voedselvergiftiging via het voedsel (vis) en voedseltekort door de afname van de visstand in de Westerschelde (Deze laatste is zich de laatste jaren enigermate aan het herstellen).

In 1952 was volgens R. Bleyenbergh, de verdeling van de groepjes dieren over de Westerschelde als volgt: Enkele ex. op de Plaat van Oudendoel (waar nu de Zandvlietsluis ligt, juist op Belgisch grondgebied); 50-70 ex. op de Platen van Walsoorden en op de uitloper van het Schaar van Waarde; honderden ex. in kleine groepjes op de Brouwersplaat, Molenplaat, tussen Hansweert en Hoedekenskerke.

Op 06-08-53 bevonden zich 4 ex. op de platen bij Zeedorp (Sp).

Ondanks de beschermende maatregelen van de beginjaren zestig bleef de soort door boven genoemde oorzaken afnemen. Waren er in 1958 nog dagelijks honderden exemplaren op de platen, de laatste vijftien jaar zijn ze nauwelijks meer opgemerkt en dan vaak dieren die in slechte conditie waren.

13-11-60 1 ex. tegen de Wevelswaaldijk van de Braakman (Wielewaal 27:96).

- A Plaat v. Saaftinge
- B Brouwersplaat
- C Rilland-Bath
- D Plaat v. Oudendoel
- E Schaar v. Ossenisse
- F BASF
- H Hondegat
- I Middelplaat
- K Plaat v. Valkenisse
- L Plaat v. Walsoorden
- M Mosselbanken
- N Schaar v.d. Noord
- O Molenplaat
- P Nieuw Neuzenpolder
- R Radartoren Saaftinge
- S Schaar v. Waarde
- T Terneuzen
- U Knuitershoek
- V Veekhoek

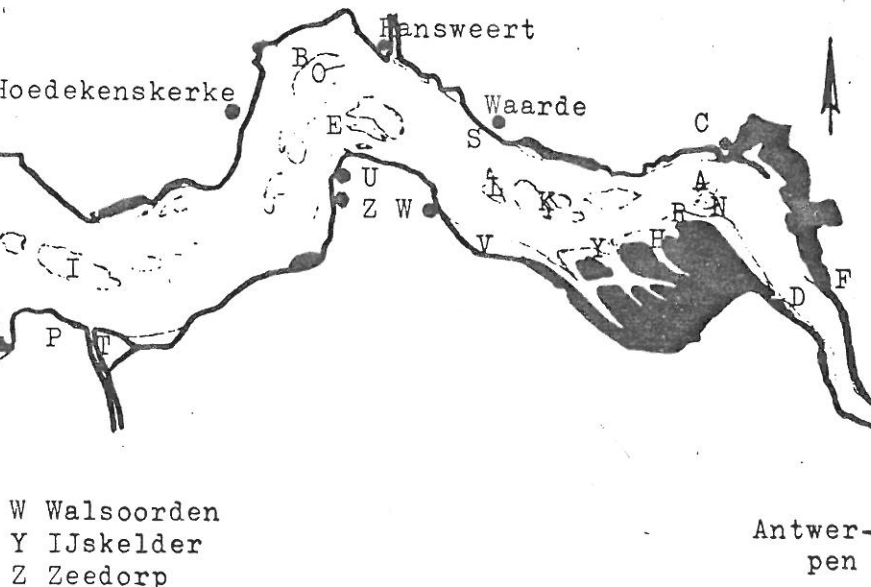

Fig. 66 ZEEHOND

1961 nog 1 ex. tot voor de rede van Antwerpen en plm eind september 1961 werd 1 exemplaar gestoken op het Hondegat te Saaftinge (R.Bleyenbergh).

In 1962, 1963 en 1964 slechts een enkel ex. voorbij Hansweert en sinds 1965 vrijwel verdwenen (R.Bleyenbergh).

Juli-augustus 1968 plm 10 ex. op zandplaten nabij Walsoorden.

03-10-68 1 ex. in de nieuwe haven van Terneuzen (PZC 3-10-68 pag 4).

Voorjaar 1972 1 ex. Plaat van Saaftinge (R.Bleyenbergh).

Begin oktober 1972 1 ex. tussen Schaar van Ossenissee en Hansweert (J. Biesbroeck).

24-04-73 1 dood ex. op de Mosselbanken nabij Terneuzen (P.Moes). Dit ex. werd doorgestuurd naar RIN waar het dier nader werd bestudeerd: ♂, reeds vrij lang dood, 175 cm lang en in slechte conditie (J.v.Haafden).

13-08-76 2 volwassen ex. op de Platen van Valkenisse tussen de boeien 52 en 54 (A.Ivens). Deze zegsman kon zich als oud-visser niet herinneren de laatste 20 jaar nog 1 ex. te hebben gezien op de Westerschelde.

09-10-76 ter hoogte van de IJskelder in Saaftinge maar dan in de vaargeul 1 volwassen ex. (J.Seydlitz).

18-04-77 meer dan 1 uur lang 1 groot gewond ex. tegen de kant te Knui-tershoek (J.Everaert).

Juni 1977 1 ex. boei 48 bij Walsoorden (R.Bleyenbergh).

Zomer 1977 enkele ex. Schaar van Waarde (F.v.Putte).

06-08-77 tussen 13.00 en 17.00 uur 1 volwassen en een jonger ex (jong ca. 60% v.d. lengte van het volwassen dier), op 09-08 nog aanwezig aldaar (F.v.Putte).

07-09-77 1 ex. ter hoogte van Waarde (med. D.Verstraeten aan W.Wisse).

15-12-77 1 ex. op de plaat achter de Radartoren in het Schaar van de Noord, dus bijna terug in het Hondegat. Op dezelfde dag ook 1 zeer schuw ex. van plm 50-70 cm lang, zwemmend van boei 73 nabij Rilland Bath, mogelijk hetzelfde ex. (R.Bleyenbergh).

27-01-78 1 ex. in insteekdok BASF (België). Volgens een woordvoerder van dit bedrijf is dit ex. reeds twee jaar aanwezig en verkeert in goede conditie (R.Bleyenbergh).

Plm 06-08-78 1 halfwas? ex. voor Nieuw Neuzenpolder Terneuzen (J.Bakker).

Augustus 1978 1 jong ex. op eiland van Radartoren Saaftinge (R.Bleyenbergh).

Gezien het grotere aantal waarnemingen uit de laatste drie jaar is het mogelijk dat de soort weer enigszins is toegenomen in de Westerschelde. Dit kan verband houden met de verbeterde visstand in de rivier maar vooralsnog zijn er te weinig gegevens voorhanden om hieruit al te optimistische conclusies te trekken.

X. CETACEA - WALVISACHTIGEN.

Van de hier te lande weinig bekende zoogdiergroep der walvisachtigen waarvan verscheidene soorten regelmatig of, toevallig langs de Noordzeekust voorkomen, werden meerdere gevallen vastgesteld op het oostelijk deel van de Westerschelde en zelfs verder stroomopwaarts tot voorbij Antwerpen.

Opgenomen zijn alle soorten welke tot heden toe zijn aangetroffen op de Westerschelde ten oosten van de lijn Borsssele - Westgeul Braakman, dus ook die welke langs de Zuid-Bevelandse kust en verder stroomopwaarts op Belgisch grondgebied zijn aangetroffen. In een aantal gevallen, en zeker na 1867 toen de verbinding van de Schelde met de Oosterschelde werd afgedamd, zullen deze exemplaren langs de oostzeeuwsvlaamse kust terecht gekomen zijn op de plaats waar ze werden gevonden.

Het normale levensgebied van de meeste soorten is de volle zee maar verscheidene soorten kunnen bij gelegenheid de rivieren opzwellen. Voor exemplaren die tot in ons gebied afdwalen is het zachtglooiende karakter van de bodem en het grote verschil tussen eb en vloed zeer verraderlijk. Ze kunnen er onverwachts op een plaat of op het strand droogvallen (al dan niet bewust veroorzaakt door toedoen van mensenhanden). Meestal leeft zo'n drooggevallen exemplaar niet lang meer en het stikt.

Veelal is de stranding van zo'n groot dier een spectaculaire gebeurtenis en kwamen van heinde en ver de mensen het bekijken. Hierdoor zijn we over een aantal (historische) gevallen tamelijk uitvoerig geïnformeerd. Toch zijn er nog een aantal vage meldingen, als die van 06-09-1875 toen een dier van plm 7 meter lang enige dagen aan de Westpier te Terneuzen heeft gelegen (BAERT, 1967), maar waarvan geen nadere beschrijving bekend is. Ook zou er volgens mededeling in een krant een "dolfijn" zijn gezien in de herfst van 1966 nabij Antwerpen (SMET, 1974, pag 141).

Behalve vondsten en waarnemingen van complete exemplaren zijn er ook enige subfossiele vondsten bekend zoals die van april 1948 te Sas van Gent waar enige resten werden gevonden van een nagenoeg 18 meter lange potvis. Deze restanten bevinden zich momenteel in het Geologisch Museum te Leiden (DE SMET, 1974, pag 99). Ook is er enig materiaal afkomstig van Fort Spinola nabij Kiildrecht juist over de Nederlans-Belgische grens wat op 10 en 18-02-75 werd toegestuurd aan het Zoölogisch Museum te Ut-

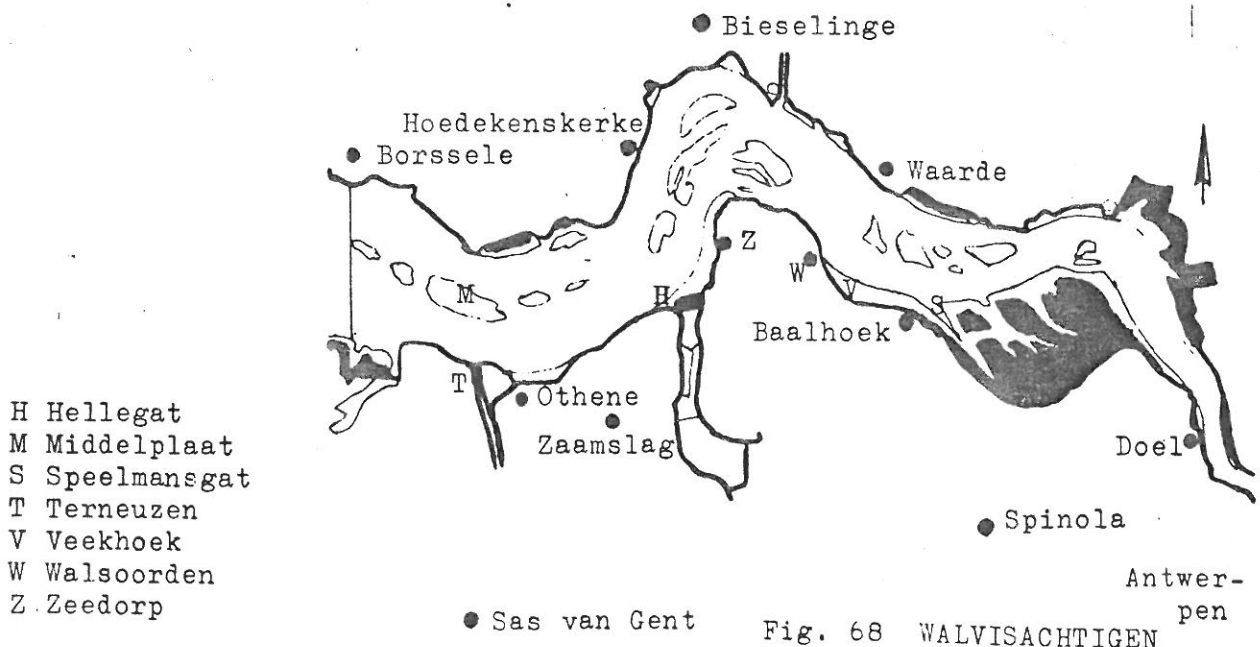

Fig. 68 WALVISACHTIGEN

recht: Hoogstwaarschijnlijk betrof het allemaal materiaal van vinvissen alsmede enige voorwerpen die veel leken op delen van het gehoorbot van een baleinwalvis uit het Oud-Plioceen en het Jong Mioceen (De Steltkluut 5: 55).

Strandingen en waarnemingen in chronologische volgorde.

02-07-1577	Potvis	Doel (B).
17-12-1603	Potvis	Rupelmonde (B).
07-12-1711	Witte Dolfijn/Beloega	Grembergen (B).
12-08-1757	Butskop	Hellegat.
27-04-1864	Griend	Antwerpen (B).
06-11-1865	Dwergvinvis	Nabij Antwerpen (B).
10-12-1866	Dwergvinvis	Zeedorp
17-11-1873	Butskop	Nabij Antwerpen (B).
06-11-1875	Dier van 7 meter	Terneuzen.
Juni 1927	Tuimelaar	Othene.
16-11-1931	Butskop	Waarde (ZB).
14-09-1932	Gewone Spitsdolfijn	Hoedekenskerke (ZB).
21-06-1934	Tuimelaar	Sint Amandsberg (B).
24-02-1937	Potvis	Terneuzen.
24-02-1937	Potvis	Terneuzen.
Half 11-1941	Gewone Dolfijn	Hoedekenskerke (ZB).
Half 11-1941	Gewone Dolfijn	Hoedekenskerke (ZB).
28-05-1944	Gewone Dolfijn	Bieselinge (ZB).
15-11-1960	Tuimelaar	Wetteren (B).
Herfst 1966	Een dolfijn	Antwerpen (B).
18-04-1972	Bruinvis	Veekhoek.
10-03-1973	Bruinvis	Speelmansgat.
Juni 1975	Waarschijnlijk Bruinvis	Hellegatschor.

De volgorde is naar VAN DE BRINK (1968).

1. WITTE DOLFIJN/BELOEGA *Delphinapterus leucas* (Pallas).

1 geval nabij Grembergen stroomopwaarts van Antwerpen:

07-07-1711 13 van plm 5 meter lang gevangen (DE SMET 1974, pag 82-83).

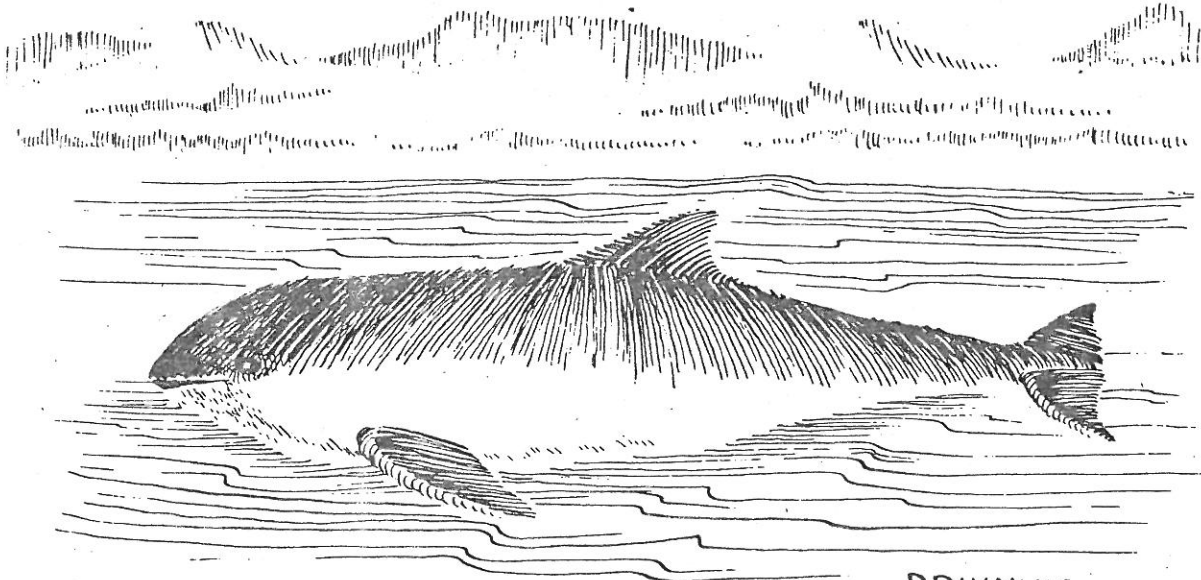
2. BRUINVIS *Phocoena phocoena* (L.).

De Bruinvis is feitelijk de enige inheemse soort van de Westerschelde maar zou ten gevolge van waterverontreiniging etc. zijn afgenomen in aantal. Alhoewel reeds dikwijls geschreven werd dat de bruinvis vroeger algemeen was op de Westerschelde beschikken we nauwelijks over exacte gegevens. DE SMET 1974, geeft voor Antwerpen en omgeving 5 gevallen tussen 1867 en 1925 en 12 meldingen stroomopwaarts van Antwerpen (tot bij Oude-naerde plm 200 km van zee) tussen de jaren 1847 en ca. 1960. Dit laatste doet vermoeden dat de soort algemener is dan uit de Zeeuwsvlaamse gegevens blijkt daar immers wanneer een exemplaar zich verder stroomopwaarts begeeft hij zozeer in de belangstelling komt dat er een relatief hoog aantal waarnemingen en vondsten bekend wordt. Blijkbaar werd de soort zozeer als een gewone soort beschouwd dat men vondsten of waarnemingen stroomafwaarts eenvoudig niet de moeite vond om te melden, óf ze waren gewoonweg zeldzaam.

Van de oostzeeuwsvlaamse kustlijn zijn slechts drie gevallen, alle uit de jaren, zeventig bekend:

18-04-72 1 dood ♀ (155 cm lang, 57.5 kg met zware longworminfectie) aangespoeld nabij de Veekhoek Hontenisse. ZMA (Sp).

10-03-73 1 levend ex. in visnetten B.Michielsen Speelmansgat Saaftinge. Was ziek, lever sterk aangetast. Plm. 1 meter lang. Staart en kaken met gebit geprepareerd in particuliere collectie (van Roeyen) in België.

BRUINVIS
(*Phocoena phocoena*)

Fig. 69

Verdere gegevens ontbreken. (PZC 12 maart 1973).

Juni 1975 vermoedelijk deze soort ca. 1 meter in verregaande staat van ontbinding zonder kop. Hellegatschor. Deel van skelet in particuliere collectie Terneuzen (B.Grootjans).

3. GEWONE DOLFIJN *Delphinus delphis* L.

Van deze soort die in de zomermaanden zo nu en dan langs onze kust kan worden aangetroffen zijn één stranding en wellicht één waarneming uit de oostelijke Westerschelde bekend:

28-05-44 1♀ van 1.80 meter levend gestrand bij Bieselinge (ZB). De schedel bevindt zich in privébezit (VAN DEINSE, 1946 pag 166-167, 170).

Medio 11-41 2 ex. elk 2 à 2.50 lang waargenomen ter hoogte van Hoedekenskerke (VAN DEINSE, 1946 pag 171).

Tevens zijn er twee twijfelachtige gevallen uit het Antwerpse (DE SMET, 1974 pag 32-33).

4. TUIMELAAR *Tursiops truncatus* (Montague),

Deze soort die bij voorkeur op het continentale plat leeft zwemt soms de grote rivieren op en is in Nederland dan ook meermalen landinwaarts vastgesteld. Uit ons gebied is slechts 1 vondst n.l. die van juni 1927 bij Othene (Terneuzen) door J.de Vos. Het dier had een lengte van plm 2.50 meter (VAN DEINSE, 1946 pag 174 en 185) en de schedel bevindt zich in de collectie van het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie (RMNH) te Leiden.

Verder zijn er nog twee gevallen van Belgisch grondgebied n.l. 21-06-34 Sint Amandsberg en 25-11-60 Wetteren respectievelijk een ♀ van 3.25 meter en een ♂ van 2.90 meter, beide doodgeschoten (DE SMET, 1974 pag 37-39).

5. GRIEND *Globicephala melaena* (Traill).

1 geval nabij Antwerpen, de juiste vindplaats is onbekend.
27-04-1864 jong ♂ van 3.65 meter levend aangespoeld. De huid en het geraamte bevinden zich in de collectie van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen te Brussel (KBIN) (DE SMET, 1974 pag 66-67).

6. GEWONE SPITSDOLFIJN *Mesoplodon bidens* (Sowerby).

1 geval:
14-09-32 1♀ van 4 meter dood aangespoeld te Hoedekenskerke (ZB). Het geraamte bevindt zich in de collectie van het RMNH te Leiden (VAN DEINSE, 1946 pag 151).

7. BUTSKOP/HILLE *Hyperoodon ampullatus* (Forster).

Van deze soort zijn drie gevallen bekend:

Op 12-08-1757 strandde 1♂ van 26 voet lang levend op de slikken van het Hellegat dicht bij Luntershoeek (Vogelwaard), ongeveer waar we nu de Catharinapolder vinden. Spoedig raakte het dier bekend als het "zeemonster van het Hellegat". Het geraamte werd overgebracht naar Zaamslag waar het lange tijd naast de N.H. kerk stond opgesteld (VAN DEINSE, 1937). De meeste beenderen zijn in de loop der jaren verloren gegaan maar nog steeds bevinden zich wat botten in een berghok van de N.H. kerk (SPONSELEE, 1976).

Op 17-11-1873 werd een exemplaar van 4.50 meter gevangen stroomafwaarts van Antwerpen (DE SMET, 1974 pag 110-111). Tenslotte is er de stranding van een ♂ van 5.29 meter van een zeer donker type op 16-11-31 bij Waarde (ZB). Het geraamte en de huid bevinden zich in de collectie van het RMNH te Leiden (VAN DEINSE 1946, pag 151). Behalve deze drie is er nog het volgende vage gegeven: Het Nieuws en Reklameblad van wellicht begin 1955 (aan de achterzijde een bericht 'brief van een pater' met als datum 20-09-54) publiceerde een zestal foto's van een walvisachtige die te Walsoorden aanspoelde. Geen tekst. Foto's door Sponselee gezien op 03-06-72: vermoedelijk Butskop ♂.

8. POTVIS *Physeter catodon* L.

Van deze kolossale tandwalvis die een onregelmatige verschijning is op de Noordzee zijn vier gevallen bekend:

Het oudste gegeven over deze soort is van juli 1577-toen verscheidene potvissen de Westerschelde zijn opgezwommen en waarvan er enige gestrand zijn. Het best geïnformeerd zijn we over het ♂ van 58 voet dat levend strandde nabij Doel op 02-07 en daarna door de bevolking werd gedood. Van dit exemplaar, dat een grote opschudding veroorzaakte, zijn diverse afbeeldingen bekend. Mogelijk zouden er toen ook exemplaren te Bieselinghe (ZB), Vlissingen en Saafdinge zijn gestrand maar hierover is nog geen zekerheid verkregen (DE SMET, 1974 pag 90-95).

Nog geen dertig jaar later, op 17-12-1603, werd 1 exemplaar van 42 voet doodgeschoten nabij Rupelmonde nadat het enige dagen tevoren in de streek van Antwerpen had rondgezwommen (DE SMET, 1974 pag 96).

Hierna duurde het tot 24-02-1937 eer er weer een stranding van deze soort bekend werd en wel van 2♂♂ van respectievelijk 18 (ca. 50.000 kg) en 16 (ca. 40.000 kg) meter onafhankelijk van elkaar op de Middenplaat nabij Terneuzen. Beide geraamten bevinden zich momenteel in het RMNH te Leiden (VAN DEINSE, 1946 pag 145-148, 150). Van deze exemplaren zijn destijds foto's gemaakt en een hiervan vinden we in DE SMET (1974). Behalve deze zijn er nog een tweetal twijfelachtige gevallen uit 18e en 19e eeuw, beide bij Antwerpen (DE SMET, 1974 pag 97-98).

9. DWERGVINVIS *Balaenoptera acutorostrata* (Lacépède).

Twee gevallen:

06-11-1865 1 zeer jong ♂ van 4.87 meter levend gevangen nabij Antwerpen. Het geraamte en andere delen zijn in de collectie van het KBIN te Brussel (DE SMET, 1974 pag 115-116).

10-12-1866 aan de zeedijk in de buurt Zeedorp aan de ingang van het Hel-Museum van het Zeeuwsch Genootschap te Middelburg (VAN DEINSE 1931, pag 276, 281 en Terneuzenze Nieuws- en Reklameblad van 19-12-1866). DE SMET (1974) noemt dit exemplaar een Gewone Vinvis (*Balaenoptera physalus* (L.)), hetgeen ook door VAN DEINSE in 1931 gedaan was. In *Lutra* 14: pag 4 e.v. wijden VAN DER FEEN en VAN BREE (1972) een artikel aan deze vondst en komen tot de conclusie dat het een exemplaar betrof van de Dwergvinvis. BAERT (1967) die in de Stem van Oud-Terneuzen deze vondst noemt, spreekt van Noordkaper. Deze laatste naam moeten we echter min of meer beschouwen als een streeknaam voor alle grotere walvissen.

XIII. LITERATUUR.

- ANONYMUS, 1959. Hondsdas het haasje. Dagblad de Stem 18-08-59.
- ANONYMUS, 1962. Das. Provinciale Courant 28-04-62.
- BAERT, P.J., 1967. Beurtschipper Leunis ving een Walvis. De Stem van Oud-Terneuzen 4, 3-6.
- BLEYENBERG, R., De Zeehond in de Westerschelde. Dé Steltkluut (in voorbereiding).
- BRAAKSMA, S., 1968. Nieuwe gegevens over de verspreiding van de Laatvlieger, *Eptesicus serotinus* (Schreb.) in Nederland. DLN 71: 181 - 188 + bijlage.
- BRAAKSMA, S., en G.H.GLAS, 1974. Gegevens over de achteruitgang van de Grootoren (genus *Plecotus*) op zomerverblijfplaatsen in Nederland. Lutra 16: 24-33.
- BREE, P.J.H.VAN, 1960. Aantekeningen over het voorkomen van amfibieën en reptielen in Zeeland en op Goeree-Overflakkee. DLN 63: 58-67.
- BRINK, F.H.VAN DE, 1968. Zoogdierengids. Elsevier Amsterdam/Brussel.
- BROUWER, G.A., 1940. De uitroeiing van de Visotter (*Lutra lutra* (L.)) in Nederland aanstaande. DLN 45: 18-25, 50-57, 84-91, 115-123.
- BROUWER, G.A., 1942a. De Visotter in de winter van 1940/41. DLN 46: 170-174, 183-187.
- BROUWER, G.A., 1942b. De Visotter tot pelwild verklaard. DLN 47: 31.
- BUISE, M.A., 1977. Het Groot Eiland, centraal. Uitg. Vogelw. De Steltkluut, Hulst.
- BUISE, M.A., Ontmoetingen met de Zandhagedis (*Lacerta agilis*). De Steltkluut (in voorbereiding).
- BUND, C.F.VAN DE, 1964. De verspreiding van de reptielen en amfibieën in Nederland. Vierde Herpetogeografisch Verslag.
- CAEKEBEKE, L., P.VAN DE VIJVER, D.DECLERQ, 1978. Beschouwing van het voedsel van enkele prooivogels in Vlaanderen via braakballenonderzoek. Uitg. J.Berchmansnornaamschool. Oost-Akker.
- CHRISTELIJKE JEUGDBOND VAN NATUURVRIENDEN, 1965. Jaarboek 1965. Gestencilde uitgave CJN. Veenendaal, 117-136.
- CHRISTELIJKE JEUGDBOND VAN NATUURVRIENDEN, 1972. Jaarboek 1972. Gestencilde uitgave CJN. De Bilt, 105-122.
- COMMISSIE MUSKUSRATTENBESTRIJDING. De Muskusrat, *Ondata zibethica* L. september 1969.
- COMMISSIE MUSKUSRATTENBESTRIJDING. De Muskusrat. 1969-70.
- COMMISSIE MUSKUSRATTENBESTRIJDING. De Muskusrat. 1970-71.
- COMMISSIE MUSKUSRATTENBESTRIJDING. De Muskusrat. 1972-73.
- COMMISSIE MUSKUSRATTENBESTRIJDING. De Muskusrat. 1974.
- COMMISSIE MUSKUSRATTENBESTRIJDING. De Muskusrat. 1977.
- DEINSE, A.B.VAN, 1937. Het zeegedrocht uit het Hellegat van 1757. Arch. Zeeuwsch Gen. v. Wetensch. 137: 116-119.
- DEINSE, A.B.VAN, 1946. De recente cetacea van Nederland van 1931 tot en met 1944. Zoöl. Med. Leiden 26: 129-210.
- FEEN, P.J.VAN DE, en P.J.H.VAN BREE, 1972. *Balaenoptera acutorostrata* Lacépède, 1804, DWERGVINVIS in 1866 gestrand bij Terneuzen aan de Westerschelde. Lutra 14: 4-6.
- GLAS, G.H., 1975. Over het voorkomen van Grootoorvleermuizen (*Plecotus E. Geoffroy*, 1818) en Dwergvleermuizen (*Pipistrellus* Kamp, 1829) in oostelijk Zeeuwsch-Vlaanderen. Lutra 17: 16-21.
- GROOTJANS, B.M., 1977a. Het Axels Bos. Uitg. Vogelw. De Steltkl. Hulst.
- GROOTJANS, B.M., 1977b. Enige gegevens over kikkers en padden. De Steltkluut 6: 106.
- HAAFTEN, J.L.VAN, 1971. Causes of decrease in the population of seals (*Phoca vitulina*) in the dutch coastal waters. Un.Int.des Biol. du Gibier. Actes du Xe Congrès, Paris.
- KLEYN, L.J.K., en P.J.H.VAN BREE, 1966. Notities betreffende de Otter, *Lutra lutra* (L.1758) in Nederland. Nat. Hist. Maandblad 55: 134-139.

- LYNEBORG, L., 1971. Mammals in colour. Blandford Press, Poole Dorset.
- MAN, J.C.DE, 1879. Naamlijst van Voorwerpen van Zoölogischen aard alsmede van Anthropologische en Pathologische Voorwerpen toebehorende aan het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen Middelburg. J.C.&W. Altorffer.
- MULDER, J., 1971. Bijzondere braakbalvondsten. *Triëntalis* 23: 28.
- NEAL, E., 1962. The Badger. Collins London.
- SCHWAMMBERGER, K., z.j. Zoogdieren. Thieme Zutphen.
- SMET, W.M.A.DE, 1974. Inventaris van de walvisachtigen (Cetacea) van de Vlaamse kust en de Schelde. Bull. Kon. Belg. Inst. v. Nat. Wet. 50(1) Brussel.
- SPONSELEE, G.M.P., 1971. Een vergeten waarneming: Wild Zwijn, *Sus scrofa* L., in oostelijk Zeeuwsch-Vlaanderen. *Lutra* 12: 79.
- SPONSELEE, G.M.P., 1971. Pennen en haren van de Egel (*E. europaeus* L.) in braakbal van Ransuil (*Asio otus* (L.)). *Het Vogeljaar* 19: 514.
- SPONSELEE, G.M.P., 1972. Enige gegevens over het voorkomen van de Das, *Meles meles* (L.) in oostelijk Zeeuwsch-Vlaanderen. *Lutra* 14: 8-14.
- SPONSELEE, G.M.P., 1972. Vondst van een Bruinvis, *Phocaena phocaena* (L.) De Steltkluut 2: 26.
- SPONSELEE, G.M.P., 1975. De egel als verkeersslachtoffer in 1974. De Steltkluut 5: 12-17.
- SPONSELEE, G.M.P., 1975. Fossiel materiaal Fort Spinola. De Steltkluut 5: 55-56.
- SPONSELEE, G.M.P., 1976. Het monster van het Hellegat. Dagblad De Stem 11-8-76.
- SPONSELEE, G.M.P., G.H.GLAS en G.J.WIERSEMA, 1973. Enige gegevens over vleermuizensterfte bij bespuiting van kerkzolders. *Lutra* 15: 1-5.
- TOMBEUR, F.L.L., 1974. Zwartenhoek een evaluatie. Uitg. Vogelw. De Steltkluut, Terneuzen.
- VRIES, H.DE., 1954. Een en ander over de Huisspitsmuis. DLN 57: 81-84.
- VRIES, H.DE., 1958. Insekteneters en knaagdieren. Uitgave NJN.
- VRIES, H.DE., en A.VAN WIJNGAARDEN, 1957. Recente gegevens over de verspreiding van een aantal diersoorten in Nederland. Gestencild rapport Plantenziektkundige Dienst, Wageningen.
- WESSELING, J., 1966. De geschiedenis van Axel. J.Niemeyer, Groningen.
- WIJNGAARDEN, A.VAN, en H.DE VRIES, 1953. De verspreiding van het geslacht *Rattus* in Nederland. DLN 56: 32-35.
- WIJNGAARDEN, A.VAN, en J.VAN DE PEPPEL, 1964. The Badger, *Meles meles* (L.) in the Netherlands. *Lutra* 6: 1-60.
- WIJNGAARDEN, A.VAN, en J.VAN DE PEPPEL, 1970. De Otter, *Lutra lutra* (L.) in Nederland. *Lutra* 12: 1-70.
- WIJNGAARDEN, A.VAN, en J.VAN DE PEPPEL, z.j. De Otter, *Lutra lutra* (L.) in Nederland. RIVON-Bilthoven.
- WIJNGAARDEN, A.VAN, V.VAN LAARE, EN M.D.M.TROMMEL, 1971. De verspreiding van de Nederlandse zoogdieren. *Lutra* 13: vol 1-3.
- WHITE, G.F.DE, 1942. Amphibieën en Reptielen. Uitg. Kon. Nat. Hist. Mus. te Brussel.
- IJSELING, M.A., en A.SCHEYGROND, 1950. De zoogdieren van Nederland. Thieme Zutphen.